

MONORI ZSUZSANNA ÉVA*

A zaklatás büntetőjogi és antidiszkriminációs tényállásainak elhatárolási kérdései

I. Problémafelvetés

A zaklatás bűncselekményi tényállása csupán 2008 óta szerepel a Büntető Törvénykönyvben,¹ mégis az elmúlt évek statisztikai adatai azt mutatják, hogy a regisztrált emberi méltóságot sértő bűncselekmények között jelentős többséget képvisel.² Ugyanakkor már korábban is ismerte a magyar jogrendszer a zaklatás fogalmát, hiszen az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény már 2003-ban megfogalmazta a diszkriminatív zaklatás definícióját mint az egyenlő bánásmód követelménye megsértésének egyik nevesített formáját.

A büntetőjogi³ és a diszkriminatív zaklatás törvényi meghatározásában első olvasatra is jelentős átfedések láthatóak. Ezek az átfedések pedig odáig vezetnek, hogy in concreto nem mindig egyértelmű az a határvonal, amely fölött már büntetőjogi reakcióra van szükség. Ezt támasztják alá az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH) hivatalos honlapján közzétett olyan esetek, amelyek büntetőeljárás tárgyai (is) lehetnének, hiszen a konkrét ügyekben leírt magatartások a zaklatás büntetőjogi tényállásába (is) illeszkednek. *A jogbiztonság elve megköveteli, hogy az egyes közjogi felelősségi formák elhatárolása és megállapítása során párhuzamos felelősségi rendszer ne alakulhasson ki, a különböző jogági felelősségek közötti határvonalak a jogalkalmazó számára egyértelműek legyenek.* Különösen fontos ez akkor, ha két olyan – különböző jogterületről származó – definíciót kell elhatárolni, amelyek a gyakorlatban esetenként hasonló (avagy ugyanolyan) magatartással megvalósíthatók.

* PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. – A tanulmány alapjául az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH) által 2015 májusában „Az Egyenlő Bánásmód Hatóság 10 éve – 2005-2015” címmel kiírt tudományos kutatói pályázat keretében végzett empirikus kutatás szolgált. E kutatás célja – az elmúlt tíz év iratanyagainak feldolgozása révén – a diszkriminatív zaklatás [Ebktv. 10. § (1) bekezdés] és a büntetőjogi zaklatás (Btk. 222. §) elhatárolási szempontrendszerének megalkotása volt.

¹ Az 1978. évi IV. törvény (régii Btk.) 176/A. §-át és az azt megelőző alcímet a 2007. CLXII. törvény 4. §-a iktatta be, amely 2008. január 1-jén lépett hatályba.

² A Legfőbb Ügyészség által közzétett statisztikák alapján az elmúlt öt évben a regisztrált emberi méltóságot sértő bűncselekményeknek átlagosan 70%-a zaklatás volt. Forrás: <http://mklu.hu/cgi-bin/infoszabdok/doktar.pl?focsoport=2&csoport=14#open>

³ A zaklatás büntetőjogi tényállása alatt a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 222. § (1) bekezdésébe foglalt első alapesetét, a „háborgató” zaklatást értem, a 222. § (2) bekezdés szerinti fordulatok – a veszélyes fenyegetés és a veszélyes látszatkeltés fordulatai – a vizsgált kérdéskör szempontjából irrelevánsak.

Az elhatárolási és értelmezési kérdéseket pedig tovább bővíti az új büntető törvény által bevezetett minősített eset, a *hatalmi vagy befolyási helyzettel visszaélve elkövetett zaklatás* [Btk. 222. § (3) bekezdés c) pont]. A büntető törvény miniszteri indokolása az új minősített eset vonatkozásában kizárólag egyetlen jellemző esetet emel ki, a munkálatatói jogokkal való visszaélést,⁴ egyebekben pedig a jogalkalmazóra bízva annak megállapítását, hogy az adott esetben fennáll-e az alá-fölérendeltségi viszony. Az ilyen viszonyrendszerben realizált diszkriminatív zaklatások (különösen a szexuális zaklatások) igen nagy számban fordulnak elő az antidiszkriminációs joggyakorlatban is.

A fentiekre tekintettel több kérdés is megválaszolásra szorul, első sorban, hogy *milyen tényállásbeli átfedések vannak a két meghatározás között, s ezeket hogyan lehet feloldani, azaz melyek lehetnek az elhatárolás főbb szempontjai*. A jelenlegi büntető törvényben foglalt zaklató tényállások alá vonható cselekmények valóban elérik-e minden esetben a társadalomra veszélyesség azon szintjét, amely feltétlenül büntetőjogi reakciót kíván? Ténylegesen érvényesül-e a büntetőjog ultima ratio jellege? Kizárhatja-e egymást a közigazgatási és büntetőjogi felelősség megállapítása? Mennyire koherens egymással a két felelősségi forma?

II. A zaklatás általános fogalma a magyar szakirodalomban

A szakirodalomban egységes az álláspont arra vonatkozóan, hogy *a zaklatás igen nehezen foglалható egyetlen, egységes definícióba*.⁵ Több magyar szerző a munkahelyi zaklatással összefüggésben abból indult ki, hogy a zaklatás nem más, mint a pszichoterror („mobbing”) egyik megjelenési formája. A „mobbing” kifejezés minden olyan szituációt magában foglal, amikor valakit a munkahelyén ismétlődően, huzamos időn keresztül zaklatásnak, gyötrelmeknek, megkárosításnak, kirekesztésnek tesznek ki.⁶ Egy másik megfogalmazásban a pszichoterror megnevezés egy olyan konfliktusfolyamatot jelöl, amelynek során valakit a kollégái és/vagy vezetői gyakran és hosszabb időn át különböző inzultusoknak, zaklatásoknak, molesztálásoknak tesznek ki.⁷ Gyakori az a megközelítés is, amely nem egyetlen definíciót fogalmaz meg, hanem a jellemző zaklató magatartásokat veszi sorra, s így próbálja meg a fogalmat körülírni. Ezen magatartások közé tartozik a személyeskedő kérdések feltevése, a javaslatok és ajánlattételek, a kétértelmű megjegyzések, az obszcén, bántó viccek, a fizikai kontaktus keresése, a bámulás, nonverbális jelzések stb. Minden definíciós megközelítésnek közös eleme, hogy a zaklatást úgy írják le, mint egy

⁴ A Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 7. § (1) bekezdése is alapelvi szinten lefekteti *a joggal való visszaélés tilalmát*, amely magában foglalja azt a követelményt is, ami szerint a munkajogi jogviszonyokban is tartózkodni kell (többek között) minden olyan magatartástól, amely mások jogainak megsértésére, zaklatására irányul.

⁵ Igen kis számú olyan szakirodalom áll rendelkezésre, ami a zaklatás jogi szabályozásával foglalkozik. A fellelhető tanulmányok és tudományos cikkek többségében a munkahelyi szexuális zaklatás témakörét járják körbe. A munkákhoz lásd a későbbi jegyzeteket.

⁶ MARTON TAMÁS: *Mobbing-, bullying-, pszichoterror-, szociális stressz a munkahelyeken*. Munkaügyi Szemle 2006/7–8. 41. p.

⁷ KAUCSEK GYÖRGY – SIMON PÉTER: *Pszichoterror a munkahelyen I*. Munkaügyi Szemle, 1996/2. 19. p.

akaratellenes, viszonzatlan, gyakran kitartó magatartást, amely nyugtalanítja a megcélzott személyt, s esetenként szexuális tartalma is van.⁸

A *szexuális zaklatással* kapcsolatosan meg kell említeni, hogy annak két fő típusát különbözteti meg a jogirodalom és a joggyakorlat is. Az egyik a „*quid pro quo*” típus, ahol az alárendelt fél a hatalmi viszonynál fogva a munkakapcsolat során kényszerül szexuális természetű elvárásoknak megfelelni, ilyen jellegű kívánságokat teljesíteni a szakmai elismerés, előléptetés, pozitív értékelés, béremelés vagy egyéb más előny nyújtása céljából.⁹ A másik típusban valamilyen szexuális jellegű cselekmény történik, de az érintett munkavégzésével nincsen összefüggésben.¹⁰ Ez a *sérelmes munkahelyi környezet kialakítása*, ahol a sérelmet szenvedett személy megalázva, sértve, kiszolgáltatva érzi magát a nemkívánatos, nem helyénvaló, szexuális természetű viselkedés, közeledés eredményeként. A gyakorlat azt mutatja, hogy e második típus a jellemző, de az első típusba sorolt, súlyosabb magatartásoknak is van relevanciája.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a *zaklatás nem minden esetben szexuális tartalmú magatartást jelent*. A szexuális és a „hétköznapi” zaklatást mindig az adott eset körülményei alapján lehet elhatárolni. A gúnyolódó, megalázó, megfélemlítő magatartások anélkül is tényállásszerűek lehetnek, hogy mögöttük szexuális tartalom húzódná. A szexuális zaklatás hosszú ideje a nemi alapú diszkrimináció egyik jellemző megnyilvánulási formája, s az általam vizsgált diszkriminatív zaklatások között is – ugyan nem meghatározó számban, de – előfordultak ilyen esetek (18 ilyen volt közel 200 ügy között).

III. A diszkriminatív zaklatásról

1. Fogalma

A zaklató magatartások definícióba foglalása nemzetközi szinten kezdődött meg.¹¹ Korábban az Alkotmány, jelenleg pedig az Alaptörvény Q) cikke deklarálja a nemzetközi

⁸ SÁRKÖZI IRÉN: *A szexuális zaklatás, mint a diszkrimináció sajátos megjelenési formája*. Belügyi Szemle 1995/7–8. 105. p.

⁹ Hajdú József ezt a típust „akaratot megtörő” zaklatásnak nevezi, mikor a munkahelyi felettes szexuális jellegű szolgáltatások ellenében ígér jobb munkafeltételeket, magasabb beosztást, egyéb előnyöket, a sértett személy akaratát teljesen alárendelve a zaklató parancsuralmi helyzetének, míg a másik típust „akaratot hajlítóként” definiálja. HAJDÚ JÓZSEF: *Az alternatív vitamegoldási rendszerek szerepe a munkahelyi szexuális zaklatások ügyek megoldásában*. Acta Jur. et Pol. Szeged, Tom. LVII. Fasc. 3. 1999. 15. p

¹⁰ HAJDÚ 1999, 15. p

¹¹ Ilyen nemzetközi instrumentumok többek között: a *faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről* New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény; az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 1966. december 16-án elfogadott *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*; a *nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról* 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény; a *gyermek jogairól* szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény; az *Európai Unió Alapjogi Chartája* (2007/C 303/01); az *Emberi jogok európai egyezményének* 2005. április 1-jén hatályba lépett *12. kiegészítő jegyzőkönyve*. Az antidiszkriminációs jog európai fejlődésében legfontosabb jogforrások a *Tanács 2000/43/EK irányelve* (2000. június 29.) a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról és a *Tanács 2000/78/EK irányelve* (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról (Foglalkoztatási Keretirányelv).

joggal való összhang megteremtésének kötelezettségét, így a magyar jogalkotó alkotmányos kötelezettségének tett eleget, amikor az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előremozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvénnyel (továbbiakban: Ebktv.) bevezette a diszkriminatív zaklatás tényállását. E törvény megalkotásának célja az volt, hogy a korábbiaknál sokkal hatékonyabb jogvédelmet biztosító jogszabály jöjjön létre, amely egyben a közösségi jogi instrumentumokkal is összhangban van, legnagyobb előnye pedig az általa kialakított részletes fogalmi rendszer, a diszkrimináció tilalmával kapcsolatos definíciók teljes körű, közösségi jognak is megfelelő meghatározása.¹² A diszkriminatív zaklató magatartások magyar szabályozására tehát az Ebktv.-ben került sor, amely azonban csak bizonyos jogviszonyokra, illetve meghatározott szervek eljárása, intézkedése során történt jogsérelmekre irányadó.

A hatályos definíció szerint tehát (diszkriminatív) zaklatásnak minősül az az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek a 8. §-ban meghatározott tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása [Ebktv. 10. § (1) bekezdés].

E meghatározás négy elemében tér el a közösségi jogi fogalmaktól.¹³ Egyrészt a védett tulajdonságokat tágabban határozza meg, hiszen a zaklatás az Ebktv. 8. §-ban felsorolt valamennyi tulajdonsággal¹⁴ összefüggésben megvalósulhat, továbbá nem nevesíti a magatartások módját (szóbeli, nonverbális vagy fizikai magatartás), és ennek megfelelően a vonatkozó joggyakorlatból az látszik, hogy nem csak szóbeli, de a fizikai módon is megvalósítható a tényállás. Korlátozó különbség, hogy a magatartás eredményeként megjelölt megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet a közösségi definícióval ellentétben taxatív felsorolás. Legszembetűnőbb azonban a szexuális zaklatás különálló tényállásának a hiánya, azt az „egyszerű” zaklatásba illesztette be a magyar jogalkotó azzal, hogy szexuális vagy egyéb természetű magatartás is zaklatásnak minősülhet, amennyiben a többi tényállási elemnek is megfelel.

A kifejezetten személyes indíttatású zavaró magatartásokkal szemben az Ebktv. nem biztosít ágazati védelmet, a családjogi és a hozzátartozók közötti viszonyokat pedig kifejezetten kizárja a törvény hatálya alól. A személyes indítékból megvalósított legsúlyosabb zaklató magatartásokat a Büntető Törvénykönyvbe foglalt tényállásban szabályozta a jogalkotó. E rendelkezés 2008-ban lépett hatályba, s kisebb módosításokkal az új büntető kódexbe is átkerült: ez a büntetőjogi zaklatás tényállása [1978. évi IV. törvény (régibb Btk.) 176/A. §; 2012. évi C. törvény (Btk.) 222. §].

¹² GYULAVÁRI TAMÁS: *Egyenlő bánásmód törvény – Célok és eredmények*. In: Majtényi Balázs (szerk.): *Lejtős pálya. A magyar antidiszkrimináció és esélyegyenlőség*. L'Harmattan, Budapest, 2009, 9. p

¹³ A nemzetközi és uniós szabályozásról, azok tartalmáról és magyar szabályozásra való határáról részletesen ír BALOGH LÍDIA – KÁDÁR ANDRÁS KRISTÓF – MAJTÉNYI BALÁZS – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *Antidiszkriminációs és esélyegyenlőségi alapismeretek*. L'Harmattan, Budapest, 2010. 27–62. pp

¹⁴ Védett tulajdonságnak minősül: a nem; faji hovatartozás; bőrszín; nemzetiség; nemzetiséghez való tartozás; anyanyelv; fogyatékoság; egészségi állapot; vallási vagy világnézeti meggyőződés; politikai vagy más vélemény; családi állapot; anyaság (terhesség) vagy apaság; szexuális irányultság; nemi identitás; életkor; társadalmi származás; vagyoni helyzet; foglalkoztatási jogviszony vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony részmunkaidős jellege, illetve határozott időtartama; érdekképviselőhez való tartozás; egyéb helyzet, tulajdonság vagy jellemző.

2. Átfedések a büntetőjogi tényállás elemeivel

A zaklató magatartások büntetőtörvényi szintű szabályozásának jelentősége vitathatatlan, nem csupán a nemzetközi kötelezettségek, hanem a magyar büntető joggyakorlat szemszögéből is. Bevezetésének legfőbb indoka – a nemzetközi instrumentumokból fakadó jogalkotási kötelezettségek mellett – a prevenció volt, hiszen korábban számos esetben megfigyelhető volt, hogy a súlyosabb (élet, testi épség illetőleg nemi élet szabadsága elleni) bűncselekményeket olyan zaklató magatartás előzött meg, amelyet büntetőjogi tényállás hiányában nem követhetett hatósági reakció.

A Büntető Törvénykönyv értelmében zaklatás bűncselekményét követi el, *aki abból a célból, hogy mást megfélemlítsen, vagy más magánéletébe, illetve mindennapi életvitelébe önkényesen beavatkozzon, őt rendszeresen vagy tartósan háborgatja, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg* [Btk. 222. § (1) bekezdés].

Összevetve a zaklatás büntetőjogi tényállását a fenti diszkriminatív zaklatás meghatározásával, több elem is átfedést mutat:

1. A büntetőjogi zaklatás jogi tárgya, a magánszféra révén ugyanúgy magában hordozza az emberi méltósághoz való jog sérelmét, mint a diszkriminatív zaklatás.
2. A büntetőjogi zaklatás elkövetési magatartása, a háborgatás megjelenését tekintve megegyezhet a diszkriminatív zaklatás szexuális vagy egyéb természetű magatartásával.
3. A büntetőjogi tényállásba foglalt rendszeresség és tartósság követelménye a diszkriminatív zaklatásokban a folyamatosság révén jelenik meg, amely ott ugyan nem tényállási elem, de az EBH joggyakorlata megköveteli.
4. A büntetőjogi tényállás megfélemlítési célzata a megfélemlítő környezet kialakításának céljával azonos jelentéssel bír.
5. Az EBH hatáskörébe tartozó foglalkoztatási és munkajogi jogviszonyok beleillenek a büntetőjogilag – a minősített eset szempontjából – releváns hatalmi vagy befolyási helyzet értelmezési körébe.

A továbbiakban e pontok mentén vizsgálom a hasonlóságot mutató tényállási elemeket, azok értelmezési és jogalkalmazási gyakorlatát, annak érdekében, hogy a két felelősségi forma – azaz a közigazgatási és a büntetőjogi felelősség –, elsősorban pedig a kriminalizáció határvonalai kirajzolódhassanak.

IV. Az átfedések feloldása és az elhatárolás szempontjai

1. Az emberi méltóság sérelme és a magánszféra

A zaklatás bűncselekményének jogi tárgya a magánszférához való jog. *Az Alkotmánybírárság vonatkozó döntéseiben az emberi méltósághoz való jogból - mint a személyiségi jogok anyajogából - eredeztette a magánszférához, ezen belül a magánélet szabadságá-*

hoz való jogot.¹⁵ A magánszféra védelme tehát szorosan összefügg az emberi méltóság jogával, hiszen az Alkotmánybíróság értelmezésében annak alkotóeleme.¹⁶

Az Alkotmánybíróság több határozatban is megerősítette, hogy az emberi méltósághoz való jog magában foglalja a magánszféra védelméhez fűződő jogot is, a jogalkotónak tehát fennállt azon alkotmányos kötelezettsége, miszerint az ezt sértő magatartásokat visszaszorítsa, azokkal szemben fellépjen. Továbbá egyik döntése szerint „az »általános személyiségi jog« tulajdonképpen az ember értékminőségének a kifejeződését jelenti, ez egy olyan általános érték, amelynek garanciális védelmét általánosan és egyenlően kell biztosítani, törvényi szinten, ez mind az állammal, mind másokkal szembeni védelmet jelent, egyenlő feltételek mellett”. Ebből az is következik, hogy ezt a védelmet nem lehet függővé tenni a személyiséget alkotó egyes vonatkozások értékelésétől.¹⁷ Az ember méltóságát, az ember autonómiáját és magánszféráját az Alkotmány alapján minden állami hatalomnak kötelessége védeni.¹⁸ *A védelemnek tehát teljes körűnek kell lennie, amelyet a már említett szer- teázó jogi szabályozás tesz lehetővé. Ennek fontos eleme mind a zaklatás büntetőjogi tényállása, mind pedig a diszkriminatív zaklatásokkal szembeni fellépés.*

2. A magatartásról

2.1. A diszkriminatív jogsértő magatartás

A diszkriminatív zaklatás tényállása az olyan emberi méltóságot sértő magatartásokat fedi le, amelyek általában lealacsonyító, megalázó, lekicsinylő, sértő, bántó megnyilvánulásokat jelentenek. Ide sorolható a megsértett személy emberi méltóságán való ércelődés, valamely (védett) tulajdonságának kifigurázása, gúny vagy durva tréfává tétele, valamint a fizikai kontaktus révén való megalázás. Nem minősülhet ugyanakkor diszkriminatív zaklatásnak, ha az nem a panaszos személyét érinti, illetve annak módja nem sérti az emberi méltóságot. *Összességében tehát mind fizikai mind verbális magatartás tényállásszerű lehet, de annak emberi méltóságot sértő jelleggel kell bírnia.*

Az *EBH Tanácsadó Testületének 384/5/2008. (IV.10.) TT sz. állásfoglalása* értelmében a diszkriminatív zaklatás megnyilvánulhat aktív és passzív magatartásban egyaránt. *Aktív* magatartást a zaklató valósítja meg, aki a konkrét emberi méltóságot sértő magatartást realizálja. Ezzel szemben *passzív* zaklató a munkáltató, akinek jogszabályban lefektetett kötelessége a zaklató magatartások megelőzése, kezelése és megfelelő intézkedések tétele annak érdekében, hogy a vele munkaviszonyban vagy foglalkoztatási jogviszonyban lévő munkavállalóknak a nemzetközi irányelveknek és a hazai jogszabályoknak is megfelelő munkavégzési körülményeket biztosítson. Amennyiben ennek a kötelezettségének nem tesz eleget, passzív (mulasztó) félként megvalósítja az egyenlő bánásmód követelményének megsértését, s felelőssége ugyanúgy megállapítható. A mulasztás mint passzív magatartás különösen abban a tekintetben merül fel, amikor az eljárás alá vont intézmény

¹⁵ 8/1990. (IV.23.) AB határozat; 56/1994. (XI.10.) AB határozat.

¹⁶ ÁRVA ZSUZSANNA: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2013, 119. p.

¹⁷ 34/1992. (VI. 1.) AB határozat.

¹⁸ 37/2011. (V. 10.) AB határozat.

vezetője tudomást szerez arról, hogy valamely alkalmazottjával vagy tanulójával zaklatás történt, de nem tesz intézkedést ennek megakadályozása érdekében.

Pap András László fogalmazza meg, hogy „a zaklatás antidiszkriminációs tényállása nem feltételez egyéni jogsértést vagy előítéletességet, és nem is (vagy nemcsak) az adott intézkedésben vagy eljárásban részt vevő személyek magatartását szankcionálja, hanem a megalázó, ellenséges, megfélemlítő környezet kialakulását megengedő szervezetet, annak egy egységét, vagy akár egy egész intézményt”.¹⁹

2.2. A háborgatás mint a bűncselekmény elkövetési magatartása

A büntetőjogi zaklatás elkövetési magatartásként a jogalkotó a háborgatást fogalmazta meg, amelyet a magyar jogi szakirodalom a zaklatással szinonim fogalomként kezel. Azonban egyenlőségjel véleményem szerint a két fogalom között nem tehető, hiszen a háborgatás a zaklatás egy tipikus megvalósulási módja, de a zaklatás büntetőjogi definíciója ennél szélesebb körű. *A zaklató jellegű cselekmények megnyilvánulási formájukban igen eltérőek lehetnek, amelyeket mintegy összefoglaló néven háborgatásként fogalmaz meg a büntetőtörvény.*²⁰

A háborgatást a jogalkotó nem definiálta, annak tartalommal való megtöltése a jogalkalmazó feladata. Alapvetően minden olyan magatartással megvalósulhat, amely a sértett magánéletét, mindennapi életvitelét jelentősebb mértékben zavarja, nyugtalanítja vagy felbolygatja. Itt elsődlegesen a sértetti szubjektivitás lép előtérbe, hiszen mindig *in concreto* kell megvizsgálni, hogy az adott cselekmény valóban alkalmas-e a sértett magánéletének, mindennapi életvitelének megzavarására.²¹ Szomora Zsolt szerint a háborgatás a sértett magánéletét, mindennapi életét jelentősebb mértékben zavaró, nyugtalanító, azt feldúló magatartás, melynek motívumá és irányultsága közömbös.²² Tartalmának legpontosabb meghatározása a Kúria gyakorlatából olvasható ki, mely szerint a háborgatás olyan, más nyugalma ellen irányuló, egyoldalú, tevőleges magatartás, ami a meglévő nyugalmi állapotot támadja, azt billenti ki az egyensúlyából, s amely verbálisan és tettelesen egyaránt megvalósítható.²³ A nyugalom itt nem kizárólag eseménytelenséget, illetve mozdulatlanságot jelent, hanem az érintett olyan fennálló állapotát, amely nem törvénybe ütköző, s amely származhat az érintett körülvevő (akár tárgyasult akár perszonális) környezet kölcsönös elfogadásából vagy az érintett egyéni döntéséből. Ilyen egyéni döntéskörbe tartozik a másik emberrel való magántermészetű, személyes kapcsolat teremtése, illetve fenntartása is.²⁴

¹⁹ PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *Intézményes diszkrimináció és zaklatás*. Belügyi Szemle 2015/12. 80. p.

²⁰ BÉKÉS ÁDÁM: „Zaklatás” In: Polt Péter (szerk.): *Új Btk. Kommentár*. Nemzeti Közszoigálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 119. p

²¹ Például, ha a válófélben lévő férj gyakorta küld virágot és kisebb ajándékokat házastársának a békülés reményében, ez nem tekinthető háborgatásnak, hiszen annak ellenére, hogy tényállásszerűnek látszik, nem valósítja meg a bűncselekmény célzatát.

²² SZOMORA ZSOLT: „Zaklatás” In: Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. CompLex Kiadó Budapest, 2013. 466. p

²³ A Kúria egy korábbi döntése értelmében a zaklatás vétségének elkövetési magatartásaként meghatározott háborgatás olyan egyoldalú, folyamatos – ebből eredően természetes egységet képező – magatartás, amely szóval és tettel egyaránt megvalósítható. (BH+ 2011.12.518.)

²⁴ BH 2014. 169.

2.3. Elhatárolás: háborgatás avagy szexuális, vagy egyéb természetű magatartás?

De miben mutat átfedést mindez a diszkriminatív zaklatással? Álláspontom szerint a diszkriminatív zaklatás tényállásába foglalt „szexuális vagy egyéb természetű magatartás” *magában foglalja a háborgatást is*. A háborgatás fent ismertetett definiálási kísérleteinek közös eleme, hogy minden esetben egy olyan magatartást jelent, amely a sértett személyt zavarja, nyugtalanítja, feldúlja, tehát komfortérzetére, lelki egyensúlyára negatív hatással van. E jellemzők véleményem szerint minden zaklató magatartásra igazak.

Ami szembetűnő különbség, az a diszkriminatív zaklatás tényállásában a „szexuális vagy egyéb” jelző használata, hiszen a háborgatásnál semmilyen jelző nem utal a magatartás ilyen jellegére. Diszkriminatív zaklatás esetén a jogalkotó vagylagos megfogalmazással egyaránt rendeli szankcionálni azon magatartásokat, amelyek mögött szexuális tartalom rejlik, s azokat is, amelyek egyéb (például uszító, gyűlölködő, támadó, vagy egyszerűen csak heccelődő, gúnyos, megbélyegző) természetűek. A hazai szakirodalomban a többségi álláspont az, hogy a háborgatás mögött megbúvó motívumok különbözőek, tehát amennyiben a tényállásban foglalt megfélemlítési avagy beavatkozási célzat bizonyítható, az elkövető magatartásának indítóoka lényegtelen. Eddigi kutatásaim során azt tapasztaltam, hogy a háborgató zaklató magatartásának mindig van valamilyen, a tényállásban foglalt célzaton is túlmutató célja, a zaklatót vezérelheti például bosszú, szerelmi kapcsolat újrakezdése vagy létrehozása utáni vágy, megszállottság a sértett személyével kapcsolatban (tipikusan közismert személyek vonatkozásában fordul ez elő), avagy szexuális kapcsolat létesítésének szándéka. Utóbbi esetben pedig a *háborgatásnak is lehetnek szexuális utalást tartalmazó mozzanatai*, például ilyen tartalmú képek vagy üzenetek küldözgetése a sértettnek.²⁵ Önmagában a magatartás szexuális természete tehát nem lehet elhatárolási szempont a két tényállás magatartásai között.

A jogsértő magatartás absztrakt megfogalmazása mellett másik kapcsolódási pont a *folyamatosság követelménye*. A háborgatás nyelvtanilag is bizonyos gyakoriságot, azaz többszöri alkalmat feltételez, s ezt a büntetőjogi tényállásba foglalt szituációs elemekkel, a rendszeresség vagy tartósság követelményével fejezte ki a jogalkotó. A *háborgató zaklatás tehát egyetlen magatartással nem valósulhat meg*, hiszen a magatartás éppen e folyamatosság vagy ismétlődés révén éri el a társadalomra veszélyesség azon szintjét, amely miatt büntetőjogi reakciót kíván, s egyszeri magatartás nem lehet tényállásszerű.

A diszkriminatív zaklatás törvényi fogalma ezzel szemben nem követeli meg a jogsértő magatartás folyamatosságát, ugyanakkor az EBH Tanácsadó Testülete 384/5/2008. TT. sz. állásfoglalásában (a 611/2006. számú határozatra hivatkozva) kiemelte, hogy a *zaklatás egyszeri alkalommal ritkán valósul meg*, a sértő magatartás többnyire egy folyamat eredményeképpen alakítja ki a zaklatott személy körül a megfélemlítő, ellenséges, megfélemlítő, megszegényítő vagy támadó környezetet. Az EBH döntéseiben többször hivatkozik

²⁵ Fontos megjegyezni, hogy a szexuális természetű háborgatás csak addig maradhat a zaklatás tényállásán belül, amíg az meg nem valósítja valamely másik, a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekményt (ideértve annak kísérletét is). A háborgató zaklatás szubszidiárius bűncselekmény, tehát csak akkor állapítható meg, ha az elkövető magatartásával súlyosabb bűncselekményt nem valósít meg, márpedig a nemi bűncselekmények tényállásai súlyosabbnak minősülnek, s a Btk. értelmében főszabály szerint a kísérletre is a befejezett bűncselekmény büntetési tétele az irányadó. Azért kell a kísérletet külön is megemlíteni, mivel a szexuális természetű háborgatás gyakran egy súlyosabb nemi bűncselekmény „előszobája”.

arra, hogy egyetlen magatartás nem alkalmas arra, hogy a kérelmezővel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet alakuljon ki.

A magatartás folytonossága, avagy rendszeressége sem lehet tehát az elhatárolás szempontja, nem helytálló tehát az a megfogalmazás, miszerint az egyszeri (szexuális vagy egyéb természetű) háborgató jellegű magatartás még a diszkriminatív, míg ismétlődése esetén már a büntetőjogi tényállást meríti ki, hiszen az ismétlődő jelleg követelménye mindkét definíciónak – a büntetőjoginak expressis verbis, míg a diszkriminatív-nak csupán implicit – fontos eleme.

3. Védett tulajdonsággal való összefüggés

A diszkriminatív zaklatás tényállásának ismérve, hogy kizárólagosan valamely védett tulajdonsággal összefüggésben valósítható meg. Az Ebktv. 8. §-a taxatíve nevesíti a védett tulajdonságok körét, amely az Alaptörvény antidiszkriminációs rendelkezésénél (Alaptörvény XV. cikk) lényegesen tágabb és részletesebb felsorolás. Itt az egyes tulajdonságok tartalmának kifejtésétől eltekintek, hiszen a vizsgálat szerves részét az nem képezi, ugyanakkor ki kell emelni, hogy a nemi alapú diszkrimináció – mint és a férfiak és nők egyenjogúságának tipikus megsértése – a munkahelyi szexuális zaklatásokkal szorosan összefügg, az EBH-hoz érkező ilyen kérelmekben minden esetben a *nem* szerepel védett tulajdonságként.²⁶ Több nemzetközi instrumentumban is megjelenik a részes államok azon kötelezettsége, mely szerint a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden területét és formáját fel kell számolni.²⁷ A nők és férfiak egyenjogúságát az Alkotmány is nevesítve biztosította, s az Alkotmány egyenjogúságra vonatkozó általános szabályai – a diszkrimináció tilalma, az egyenlő munkáért egyenlő bér elve stb. – a nők státusára is vonatkoztak.²⁸ Ezt ma az Alaptörvény XV. cikk (3) bekezdése tartalmazza, amely röviden csak annyit mond ki, hogy a nők és a férfiak egyenjogúak.²⁹

Mindemellett az EBH az *okozati összefüggést* mindig nagy körültekintéssel vizsgálja. Ugyanis nem elegendő önmagában a védett tulajdonság megléte, annak a jogsértő magatartással szoros összefüggést kell mutatnia, kvázi indítóokának kell lennie. Értelmezésem szerint ez arra a kérdésre vezet, hogy a zaklató az adott magatartást valamely

²⁶ Az általam vizsgált közel 200 ügyben négy védett tulajdonság merült fel a leggyakrabban: a nemzetiséghez való tartozás (63 esetben), a nem (27 esetben), az egyéb helyzet, tulajdonság vagy jellemző (26 esetben), valamint a politikai vagy más vélemény (22 esetben).

²⁷ *A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról* szóló 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény; az Európai Parlament 2010. február 10-i állásfoglalása *a nők és a férfiak közötti egyenlőségről az Európai Unióban*; az Európai Unió Alapjogi Chartájának 23. cikke; az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1945. július 26-án elfogadott *Alapokmánya*, továbbá az Európai Parlament és Tanács 2006/54/EK irányelve (2006. július 5.) *a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról*; az Európai Közösségek Bizottságának 92/131/EGK számú ajánlása (1991. november 27.) a nők és a férfiak személyiségi jogainak munkahelyi védelméről; az Európai Parlament és a Tanács 2002/73/EK irányelve (2002. szeptember 23.) a férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról szóló 76/207/EGK tanácsi irányelv módosításáról.

²⁸ Az Alkotmány Kommentárja (Complex Jogtár Plusz).

²⁹ A férfiak és nők egyenjogúságáról részletesen ír CSINK LÓRÁNT: 66. § [Férfiak és nők egyenjogúsága] In: Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 2421–2430. pp.

védett tulajdonság hiányában is megvalósította-e volna. Amennyiben a válasz igen, a diszkriminatív zaklatás tényállása nem áll meg.

Látható azonban, hogy *a büntetőjogi tényállás semmilyen diszkriminatív elemet nem tartalmaz*, s ha elfogadjuk azt a kitéfelt, miszerint a háborgató indítóoka közömbös, akkor a zaklatás bűncselekmény sértettjének esetleges védett tulajdonsága, s az elkövetőnek e tulajdonságra vonatkozó tudattartama vizsgálat tárgyát nem képezi, *a bűncselekmény megvalósulása szempontjából irreleváns*. A sérelmet szenvedett személy védett tulajdonsága büntetethőséget megalapozó tényező lehet annyiban, hogy ha emiatt vele szemben erőszakos vagy kirívóan közösségellenes magatartást tanúsítanak, az alkalmas lehet a közösség tagja elleni erőszak bűncselekményének megállapítására (Btk. 216. §).

4. A magatartás célja

4.1. Cél vagy hatás a diszkriminatív tényállásban

Az emberi méltóságot sértő magatartás csak abban az esetben vonja maga után diszkriminatív zaklatás miatti felelősség megállapítását, ha *a magatartás célja vagy hatása megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása*. A felelősség megállapításáról később részletesen lesz szó, azt azonban itt le kell szögezni, hogy az EBH közigazgatási eljárást folytat le, amelyben objektív alapon vizsgálja a felelősséget. Ezt azt jelenti, hogy az eljárás alá vont tudattartalmát nem vizsgálja, a büntetőjogi felelősséggel ellentétben nem tesz különbséget szándékosság és gondatlanság között.

Azért fontos ezt itt kiemelni, mert véleményem szerint *a „cél vagy hatás” megfogalmazásának felelősséget kiszélesítő hatása van*. A cél azt feltételezi, hogy az emberi méltóságot sértő magatartás tudatos, s egyértelműen arra irányul, hogy a sérelmet szenvedett személlyel szemben a fenti környezetek valamelyike kialakuljon. Ezzel szemben a hatás a tudattartalomtól független felelősséget jelent, hiszen a sértő környezet a magatartás eredményeként jön létre, de – akár – a sértő személy akaratától függetlenül.

A felsorolt sértő környezetek kialakulása egyszerre objektív és szubjektív mérce alapján történik. A sértő környezet megállapításakor a sérelmet szenvedett személy szubjektív érzékelése lép előtérbe, azaz, hogy tapasztalta-e magával szemben sértő környezet kialakulását. E szubjektív mérce azonban csak az eljárás kezdeti fázisában elegendő, mivel a felelősség megállapításához az is szükséges, hogy a magatartás objektíve alkalmas legyen ilyen környezet kialakítására. Az EBH gyakorlatából az olvasható ki, hogy a sértett személy szubjektív érzékelésének az EBH „alkalmassági vizsgálata” szab határt.

4.2. A bűncselekmény megfélemlítő célzata

A háborgató zaklatás tényállásának megvalósulásához az szükséges, hogy más rendszeres vagy tartós háborgatása megfélemlítés vagy magánéletébe illetve mindennapi életvitelébe önkényes beavatkozás céljából történjék.³⁰ Ez a bűncselekmény célzata, amely szubjektív tényállási elem, s *az elkövető magatartása mögött megbúvó pszichikai*

³⁰ BH 2011. 268 II.

okot fejezi ki. A célzat a törvény által értékelt cél, a cél pedig nem más, mint az, aminek az elérésére az ember cselekvésével törekszik.³¹ Értelmezésem szerint a megfélemlítés azt jelenti, hogy az elkövető létre akar hozni a sértettben egy olyan negatív érzelmi állapotot, amely a sértett mindennapi életvitelét megzavarja, felborítja, korlátozza. A megfélemlítés legtöbbször az elkövető cselekményének következtében létrejövő állapot, amely többször elhangzó fenyegetésekkel teli időszakot, folyamatot jelent.

Ugyanakkor a félelem keltésének célzata nem esik szükségszerűen egybe azzal, hogy másban – bármely más belső okból – félelem keletkezett.³² A zaklatás immateriális bűncselekmény, amely azt jelenti, hogy a jogalkotó a tényállásszerűséghez nem tartotta szükségesnek, hogy az elkövető magatartása révén valamilyen eredmény alakuljon ki. Tehát a büntetőjogi zaklatás következtében a sértettben a félelemnek – mint eredménynek – ténylegesen nem kell kialakulnia.

4.3. Elhatárolás

A diszkriminatív zaklatás tényállásában a jogsértő magatartásának célja vagy hatása lehet a megfélemlítő környezet, *s a cél itt a büntetőjogi tényállás célzatával mutat tehát párhuzamot*, amikor is a magatartást megfélemlítő környezet kialakítása érdekében fejti ki, ezzel szemben a hatás nem feltételezi a jogsértő ilyen irányú akaratát. Azonban az EBH nem vizsgálja a jogsértő tudattartamát, szándékát, az általa megállapítható közigazgatási felelősség objektív. Így *a büntetőjogi tényállásban szubjektív elemként megjelenő megfélemlítési cél a diszkriminatív zaklatás esetén objektív irányultságot – és nem többet – fejez ki.*

5. A tényállás jellemző alkalmazási köre, a releváns életviszonyok

5.1. Az Ebktv. hatálya

Az Ebktv. hatályáról szóló szakaszaiban (Ebktv. 4-6. §§) *taxativ felsorolással* határozza meg, hogy mely szervek, illetőleg jogviszonyok³³ esetében kötelezettség az egyenlő bánásmód követelményének megtartása, s az EBH ezek vonatkozásában jogosult eljárást lefolytatni. Két jellemző szituációban valósítanak meg diszkriminatív zaklatást: elsősorban *munkaviszony* keretében, de gyakoriak az *iskolai körülmények közötti*, oktatási intézménnyel kapcsolatos panaszok is. Fontos azonban, hogy az EBH minden esetben csak és kizárólag a munkáltató intézmény, szerv felelősségét vizsgálhatja, a zaklató személye és a felelősség címzettje pedig nem feltétlenül azonos.

A tanulmányozott jogestek alapján a zaklatásnak két főbb típusa különíthető el aszerint, hogy a zaklató és a zaklatott között alá-fölérendeltségi, avagy mellérendelt viszony áll-e fent. Fölérendeltségi pozícióban tipikusan a munkáltató és az utasításadásra jogosult személy van, míg a mellérendelt viszony a kollégákra, munkatársakra jellemző:

³¹ NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. HVGorac, Budapest 2010. 128. p.

³² BH 2011. 303.

³³ E jogviszonyoknak a törvény értelmező rendelkezést is ad (Ebktv. 3. §).

(1) Amennyiben a zaklató személye megegyezik a munkáltató illetőleg az utasításadásra jogosult személyével, a zaklató és a felelősség címzettje ugyanazon személy, (2) ha a tényállászerű zaklató magatartást egy munkatárs fejt ki, az EBH akkor is csak a munkáltató (kvázi mögöttes) felelősségét vizsgálhatja abban a körben, hogy a zaklatás megelőzése illetőleg elhárítása érdekében minden szükséges intézkedést megtett-e, ami tőle az adott helyzetben általában elvárható lett volna. Utóbbi esetben a munkáltató felelősségének megállapítása nem zárja ki, hogy a sértett személy más hatósághoz forduljon, s személyiségi jogi per, esetlegesen büntetőeljárás keretében érvényesítse jogait a tényleges zaklatóval szemben.

5.2. A hatalmi, befolyási helyzettel visszaélve elkövetett zaklatás

A Büntető Törvénykönyv a zaklatás bűncselekményének új minősített eseteként fogalmazta meg a hatalmi vagy befolyási helyzettel visszaélve elkövetett zaklatást. Erről így ír a Btk. indokolása: „a hatalmi helyzettel visszaélést elsősorban a munkáltatói jogok gyakorlója, vagyis az alá-fölérendelt viszonyban álló felek közül a fölérendelt hatalmi helyzetben álló fél követheti el az alárendelt fél sérelmére.(...) Annak eldöntése, hogy egy adott helyzetben fennáll-e ilyen függelmi viszony két fél között, sokszor csak az adott eset valamennyi körülményének figyelembe vételével határozható meg.”³⁴ A hatalmi vagy befolyási helyzet tartalma így számos jogértelmezési kérdést vet fel, hiszen ahogyan az indokolás is kifejti, *az alá-fölérendeltségi viszonyt mindig in concreto kell vizsgálni.*

A hatalmi vagy befolyási helyzet mellett külön ki kell emelni az azzal való visszaélés értelmezési kérdéseit. A *visszaélés* az elkövető jogszerű, ugyanakkor nem rendeltetésszerű joggyakorlását jelenti. Visszaélés akkor állapítható meg, ha a bűncselekmény elkövetését maga az adott függő helyzet tette lehetővé, anélkül a cselekményre nem kerülhetett volna sor. Tehát e magatartás nem pusztán az elkövető személyi minőségére figyelemmel lesz minősített eset, hanem e személyi minőségnek a helytelen, elítélendő felhasználására, kihasználására tekintettel. Ez olyan jogosítványok, információk, ismeretek és helyzetek felhasználását jelenti, amelyekkel az elkövető a sértett feletti hatalmi vagy befolyási *helyzete révén* rendelkezik.³⁵ Itt tehát az okozati kapcsolat is nagy körütekintéssel vizsgálandó: maga az alárendeltségi állapot, az elkövető személyi minősége teszi azt lehetővé, hogy a háborgató magatartásokat realizálja, tehát személyi minőség és a konkrét háborgató magatartás között egyfajta oksági kapcsolat van, a hatalmi vagy befolyási helyzet megléte nélkül az *adott módon* realizált háborgatás nem is lett volna lehetséges.³⁶

5.3. Eltérés

Az EBH is több munkahelyi szexuális zaklatás kapcsán hivatkozik arra, hogy a zaklató visszaél pozíciójával, alá-fölérendeltségéből eredő helyzetével, *s a munkahelyi (diszkriminatív, akár egyben szexuális jellegű) zaklatás sajátos jellemzője, hogy a hie-*

³⁴ A hatalommal vagy befolyással való visszaélés mint minősítő körülmény összesen hét helyen szerepel a Büntető Törvénykönyvben [Btk. 52. § (3) bek., 192. § (3) bek. e) pont, 196. § (2) bek. b) pont, 198. § (3) és (4) bek., 200. § (4) bek. b) pont, 204. § (2) bek., 222. § (3) bek. c) pont], amelyek közül a Különös Készen kizárólag a zaklatás tényállásánál alkalmazza a jogalkotó a „*helyzettel visszaélve*” szófordulatot, a többi esetben a „viszonnal visszaélve” kifejezést használja.

³⁵ Például személyes adatok ismerete, utasítási jogkör, munkakörülmények meghatározásának joga.

³⁶ SZOMORA 2013, 467. p.

rarchia magasabb fokán álló zaklató visszaél helyzetével, alárendeltjével szemben hatalmi helyzetét sajátos módon érzékelteti. Fontos eltérés azonban, hogy a diszkriminatív zaklatásnál a visszaélés tényállási elemként nem jelenik meg, a fent kifejtet okozati kapcsolatra külön bizonyítást az EBH-nak nem kell folytatnia, a munkáltató hatalmi helyzete önmagában elegendő lehet. Az életviszonyok között egyértelműen átfedés van, azonban a hatalmi helyzetben lévő munkáltató súlyosabb büntetési tételű, minősített zaklatás miatti felelősségének megállapításához a de facto hatalmi vagy befolyási helyzeten túl más feltételei is vannak, amit a büntetőeljárásban bizonyítani kell.

V. Eljárásjogi vonatkozások

Az egyenlő bánásmód megsértése esetén igénybe vehető hazai fórumrendszer igen szer-teágazó és összetett, nem ritkán nehezen áttekinthető. E rendszerben az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH) azon közvetlen jogorvoslatot nyújtó fórumok közé tartozik, amelyek általános határrkörrel rendelkeznek. E szerv a diszkrimináció elleni küzdelem központi jelentőségű szerve, ami 2005. január 1-je óta működik.³⁷ Az EBH autonóm államigazgatási szerv, rendeltetése, hogy az Ebktv.-ben taxatív meg-határozott jogviszonyokban az egyenlő bánásmód követelményének megsértését kivizsgálja, jogsértés bizonyítottasága esetén azt szankcionálja.³⁸ Tekintettel arra, hogy az EBH közigazgatási szerv, s ilyen módon közigazgatási felelősséget állapít(hat) meg, eljárásának alapvető szabályait az Ebktv. tartalmazza, háttérjogszabálya pedig a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.).

A terjedelmi korlátok miatt az eljárási szabályok átfogó, részletes ismertetésétől el kell tekinteni, csupán a téma szempontjából releváns eljárási szakaszok szorulnak rövid ismertetésre. Mindez azért szükséges, mivel álláspontom szerint *a két eltérő jogágból származó tényállás bizonyítási kérdéseinek és eljárásbeli jellegzetességeinek a figyelembe vétele is szükséges a teljes körű elhatároláshoz.*

³⁷ Az antidiszkriminációs fórumrendszerről és annak koherenciájáról részletesen ír többek között: KÁDÁR ANDRÁS KRISTÓF – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *Intézményi Kakofónia – a haza antidiszkriminációs fórumrendszerről*. Acta Humana Emberi jogi közlemények 2008/1-2. 56–79. pp; KÁDÁR András Kristóf: *A bőség zavara? A magyar antidiszkriminációs fórumrendszer vázlata*. In: Majtényi Balázs (szerk.): *Lejtős pálya. A magyar antidiszkrimináció és esélyegyenlőség*. L'Harmattan, Budapest, 2009, 27–49. pp.

³⁸ Az Ebktv. miniszteri indokolása értelmében az EBH általános hatáskörben, országos illetékességgel eljáró közigazgatási szerv, amely hatósági jogkörét önállóan, a felügyeletére rendelt miniszter szakmai irányítása nélkül gyakorolja. Ennek megfelelően határozata ellen közigazgatási eljárás keretében fellebbezésnek nincs helye, és azt felügyeleti jogkörben megváltoztatni vagy megsemmisíteni nem lehet. Döntéseinek bírósági felülvizsgálatára a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság jogosult, harmadik lépcsőben pedig a Kúriához intézett felülvizsgálati kérelem lehet jogorvoslati eszköz. Arra, hogy az EBH és a bíróság egyes jogkérdésekben mennyire eltérő álláspontra tud helyezkedni, s ez milyen hatással lehet a felelősség határaitra, lásd PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *A Legfelsőbb Bíróság Ítélete az Egyenlő Bánásmód Hatóság határozatának hatályon kívül helyezéséről. Zaklatásnak minősülhet-e egy polgármester rasszista megnyilatkozása?* Jogesetek Magyarzata 2012/1. 91–100. pp.

1. Az Ebktv. hatálya és az EBH hatásköre

Az Ebktv. személyi és tárgyi hatálya a szabályozás kulcskérdése, hiszen ez határozza meg, hogy kik a kötelezettjei a törvényben megállapított előírásoknak, továbbá, hogy a szabályozás mely jogviszonyokra terjed ki [Ebktv. (4)-(6) bekezdések]. A hatályra vonatkozó rendelkezéseket három lépcsőben határozza meg a törvény: tételesen felsorolja, hogy mely szervekre és szervezetekre terjed ki, majd ezt egészítik ki azok a rendelkezések, amelyek azon jogviszonyokat határozzák meg, ahol be kell tartani az egyenlő bánásmód követelményét (ez néhol átfedést mutat a szervezeti hatállyal), végezetül pedig a hatálya alól kizárt kivételeket és kimentési okokat sorolja föl.³⁹ Kimondja emellett azt is, hogy az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatti igények az EBH mellett külön jogszabályokban meghatározott eljárások során – így különösen személyiségi jogi per, munkaügyi per, fogyasztóvédelmi, munkaügyi vagy szabálysértési hatóságok eljárása során – is érvényesíthetők (Ebktv. 12. §). Ugyanakkor büntetőjogi felelősség csupán természetes személyekre terjedhet ki, s e felelősség intézményi jogviszonyokra tekintet nélkül.

2. Az eljárás megindítása: kérelem és magánindítvány

Az EBH eljárása főszabály szerint kérelemre (panaszra), kivételesen hivatalból indul. Az Egyenlő Bánásmód Hatóságról és eljárásának részletes szabályairól szóló 362/2004. (XII.26.) Korm. rendelet definiálja az eljárás résztvevőit. Ennek értelmében a *kérelmező* az a természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet, aki vagy amely az Ebktv. 15. § (1) bekezdés a) pontja vagy 20. § (1) bekezdés b) pontja alapján az egyenlő bánásmód követelménye megsértésének megállapítását maga kezdeményezte, vagy arra jogosult lett volna és az eljárásban ügyfélnek minősül. Az *eljárás alá vont személy* az a természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet is, akivel vagy amellyel szemben az egyenlő bánásmód követelményét biztosító rendelkezések megsértésének megállapítására irányuló eljárást folytatják.

Az EBH kérelemre indult eljárásaiban a kérelmezőnek joga van az eljárás bármely szakában *visszavonni* kérelmét, s ehhez indokolási kötelezettsége sincs. Ez minden esetben az eljárás megszüntetéséhez vezet, akkor is, ha a hatóság már lefolytatta a teljes bizonyítási eljárást, s csak az ügydöntő határozat meghozatala maradt hátra. A visszavonás egyik indoka lehet, hogy a kérelmező és az eljárás alá vont időközben rendezte a közöttük fennálló konfliktust, s erre való tekintettel az eljárás további lefolytatását a kérelmező nem kívánja. Előfordul azonban olyan eset is, mikor a visszavonás mögött húzódó megfontolás aggályos lehet. Olyan visszavonó nyilatkozatok is előfordulnak, amelyekben – nem csak egzisztenciális – félelemre, vallomástételre hajlandó tanúk hiányára hivatkoznak a kérelmezők, vagy csupán nem bíznak az eljárás sikerében, s attól tartanak, a zaklatót ezzel csak felhergelik.

A sérelmet szenvedett személy eljárásindítási jogosultsága a büntetőjogi szabályozásban is megjelenik, hiszen *a büntetőjogi zaklatás is kizárólag magánindítványra üldözendő bűncselekmény* [Btk. 231. § (2) bekezdés]. Magánindítványnak kell tekinteni az

³⁹ GYULAVÁRI TAMÁS: *Az egyenlő bánásmódra vonatkozó magyar szabályozás. Az Ebktv. hatálya*. In: NYÁRÁDY GÁBORNÉ (szerk.): *Esélyegyenlőség, egyenlő bánásmód. A hátrányos megkülönböztetés felismerése és kezelése a helyi közigazgatásban*. Budapest, 2008. 184. p.

előterjesztőjének bármely olyan nyilatkozatát, amely szerint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását kívánja [Be. 173. § (1) bekezdés II. fordulat]. Ez legtöbbször rendőrségi feljelentés formájában történik. A jogalkotó így a sértettre bízta, hogy egyáltalán meginduljon-e a büntetőeljárás, s a magánszférának – mint a bűncselekmény jogi tárgyának – szubjektív jellege is megkívánja a magánindítványhoz kötöttséget.

Itt a kérelem és büntetőjogi magánindítvány jogintézményének hasonlóságaira és különbségeire kell kitérni. Rendeltetését tekintve mindkettő egy, a jogsérelmet szenvedett féltől származó jognyilatkozat, amelyben a jogsértő felelősségének megállapítását kezdeményezi. Fontos szempont, hogy az EBH eljárásában a jogsérelmet szenvedett fél egy több természetes személyből álló, védett tulajdonsággal rendelkező, esetenként nagyobb csoport is lehet. Joghatályos magánindítványt ezzel szemben kizárólag a sértett természetes személy terjeszthet elő.

A kérelemmel ellentétben azonban a magánindítvány nem egy szigorú formaisághoz kötött jognyilatkozat. A Kúria gyakorlatából is az látszik, hogy a magánindítvány joghatályos akkor is, ha nem tartalmazza kifejezetten az „elkövető megbüntetése” kitélt, illetőleg ha a sértetti nyilatkozatot a nyomozó által készített rendőri jelentés tartalmazza, valamint akkor is, ha a törvényes határidőben a sértett által saját kezűleg írt nyilatkozat tartalmazza a magánindítvány-előterjesztési szándékot.⁴⁰ A magánindítvány egyetlen tartalmi követelménye az, hogy egyértelműen kiolvashatóvá váljon a sértett nyilatkozatából, hogy a sérelmére elkövetett bűncselekmény elkövetőjének büntetőjogi felelősségre vonását kívánja.

A Btk. vonatkozó szabályozása értelmében az előterjesztett *magánindítvány oszthatatlan és visszavonhatatlan* (Btk. 31. §). Előfordulhat azonban, hogy a korábban tett érellyes sértetti feljelentést – a benne foglalt magánindítvánnyal együtt – a sértett utólag vissza kívánja vonni, mivel később már nem ragaszkodik az elkövető felelősségre vonásához. A büntetőeljárás azonban le kell folytatni, annak ellenére, hogy a nyomozó hatóság tisztában van azzal, hogy az eljárás nagy valószínűség szerint eredménytelenül fog záródni. A gyakorlat azt mutatja, hogy a csupán verbálisan megvalósított, a sértett emlékezőtehetségétől és aktuális lelkiállapotától is függő tanúvallomását igen nehéz megfelelő súllyal értékelni, főleg olyan esetekben, amikor a sértetti bizonytalanságot, pontatlanságot, következetlenséget az eljáró hivatalos személy sem kezeli kellő szakmaisággal a tanúkihallgatás során.

Mint fent említettem, az EBH eljárásában adott a visszavonás lehetősége, hiszen a kérelmező indokolási kötelezettség nélkül bármikor bejelentheti, hogy az őt ért sérelmek miatt mégsem kívánja az eljárás lefolytatását. Ennek ellenére gyakran hivatkozik a kérelmező lemondó nyilatkozatában arra, hogy a sérelmezett helyzet rendeződött, az eljárás alá vonttal elsimították az ügyet, vagy egyszerűen csak meggondolta magát. Véleményem szerint a visszavonó nyilatkozatok számából is látható a zaklató magatartásoknak az a jellegzetessége, hogy a zaklató és a sértett között valamilyen *személyes viszony* áll fenn, amely esetenként hektikus, ingadozó természetű is lehet. A zaklatás miatt indult büntetőeljárásokban gyakori, hogy a sértett – a közöttük lévő ismeretség, barátság, egyéb kapcsolat, esetleges családi kötelék miatt – a korábban megtett feljelentést és magánindítványt vissza kívánja vonni, amire azonban jogszabály nem ad lehetőséget.

⁴⁰ BH+ 2014.11.480.; BH+ 2015.2.51.

3. Egyezség

Az EBH eljárásának elsődleges célja minden esetben az egyezség létrejötte. Erre az eljárás bármely szakában lehetőség van, az ügödöntő határozatot megelőzően [Ebkvt. 16. § (13) bekezdés]. A vizsgált ügyek igen csekély része, csupán 5,5%-a (11 eset) végződött egyezséget jóváhagyó határozattal. Ezen döntésekben az indokolást mellőzik, azonban minden esetben utalnak a felek közötti egyezség tartalmára.⁴¹ Gyakorikak az olyan kitételek, mint a nyílt bocsánatkérés, vagy ígéret a hasonló magatartások jövőbeli mellőzésére. Az egyezséget jóváhagyó határozattal szemben fellebbezésnek nincsen helye [Ket. 100. § (1) bekezdés b) pont].

Büntetőeljáráshban az ügyész jogosult közvetítői eljárásra utalni az ügyet, amelynek célja ugyancsak a terhelt és a sértett közötti megállapodás létrejötte.⁴² Az eltérés abban áll, hogy a közvetítői eljárás megindításának feltétele, hogy a terhelt büntetőjogi felelősségét elismerje, míg az EBH a felek egyezségét felelősség megállapítása nélkül hagyja jóvá.

4. Bizonyítás az EBH eljárásában: az osztott bizonyítás⁴³

Az EBH bizonyítékok beszerzésével és tárgyalás megtartásával igyekszik feltárni a történeti tényállást, figyelembe véve a Ket. szabályrendszerén felül [Ket. (50)-(63) §§.] az Ebkvt. bizonyítás szabályaira vonatkozó speciális rendelkezéseit (Ebkvt. 19. §). Az Ebkvt. hatékony alkalmazásának alapvető feltétele, hogy az *antidiszkriminációs eljárások sajátosságainak megfelelő, könnyített eljárási szabályok segítsék a jogérvényesítést, amit részben a fordított (osztott) bizonyítási kötelezettséggel ért el.*⁴⁴ Az EBH bizonyítási eljárásának legfontosabb elve az osztott bizonyítás, azon belül pedig a valószínűsítési kötelezettség és a kimentés szabályrendszere igényel bővebb leírást, hiszen e rendelkezések határozzák meg döntően a felelősség megállapításának feltételrendszerét. Az osztott (fordított) bizonyítás elve értelmében *az eljárás különböző szakaszaiban a bizonyítási teher másként nehezedik az eljárás alá vontára, illetőleg a kérelmezőre, amellet, hogy az eljárás során az Ebkvt. által előírt sorrendiséget meg kell tartani, s a vélelem az eljárás alá vont felelőssége mellett szól.*

A bizonyítási teher sajátos meghatározására vonatkozó szabály alapján két szakaszt lehet megkülönböztetni: az első szakaszban kell felállítania a kérelmezőnek a diszkrimináció vélelmét (valószínűsítési kötelezettség); a második szakaszban történik első lépésben az oksági összefüggés cáfolása, második lépésben pedig a kimentés szabályai alapján mentesülhet az eljárás alá vont a felelősség alól.⁴⁵

⁴¹ Az egyezség jóváhagyásának feltételeit a Ket. 75. § tartalmazza.

⁴² A közvetítői eljárásról rendelkezik a Be. (221/A. §), a Btk. a tevékeny megbánásra vonatkozó rendelkezései (Btk. 29. §), valamint a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény.

⁴³ A bizonyítási teher megosztásáról és annak indokairól részletesen lásd: GYULAVÁRI TAMÁS – KÁDÁR ANDRÁS KRISTÓF: *A magyar antidiszkriminációs jog vázlata*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2009. 154–167. pp.

⁴⁴ GYULAVÁRI TAMÁS: *Egyenlő bánásmód törvény – Célok és eredmények*. In: Majtényi Balázs (szerk.): *Lejtős pálya. A magyar antidiszkrimináció és esélyegyenlőség*. L'Harmattan, Budapest, 2009, 17. p.

⁴⁵ A bizonyítási teherről az antidiszkriminációs eljárásokban részletesen ír: AMBRUS MÓNIKA: *Vizsgálati modell az egyenlő bánásmód megsértésével kapcsolatos ügyekben*. In: Majtényi Balázs (szerk.): *Lejtős pálya. A magyar antidiszkrimináció és esélyegyenlőség*. L'Harmattan, Budapest, 2009, 135–164. pp.

4.1. Valószínűsítés

A 385/5/2008. TT. sz. állásfoglalás részletesen rendelkezik a bizonyítás azon szabályairól, miszerint *a jogsérelmet szenvedett félnek kell valószínűsíteni*, hogy őt hátrány érte vagy – közérdekű igényérvényesítés esetén – ennek közvetlen veszélye fenyeget, továbbá, hogy a jogsérelmet szenvedő személy vagy csoport a jogsértéskor – ténylegesen vagy a jogsértő feltevézése szerint – rendelkezett a 8. §-ban meghatározott valamely tulajdonsággal.

A valószínűsítési kötelezettségnek már az előterjesztett kérelemben eleget kell tenni, amennyiben ez hiányos, az EBH hiánypótlást kér a kérelmezőtől és egyben tájékoztatja, hogy ezen adatok nélkül nem áll módjában eljárást indítani. A 384/2008. TT sz. állásfoglalás alapján a valószínűsítés a tényeknek és azok alapjának olyan bemutatása, amelyből az átlagember azt a következtetést vonja le, hogy objektív megítélés alapján a panasz megalapozott. A valószínűsítés azonban *nem egyenlő a bizonyítással, annál lényegesen enyhébb kötelezettséget jelent*. Amennyiben a kérelmező olyan tényeket, adatokat, eseményeket tud felsorakoztatni, amelyek alapján az egyenlő bánásmód követelményének megsértése objektíve megvalósulni látszik, ez az EBH eljárásának megindításához elegendő.

Fontos azonban kiemelni, az eljárás további szakaszaiban a valószínűsített tényekkel szemben az eljárás alá vont által felhozott bizonyítékok cáfolatára a kérelmezőnek ugyanolyan fokú bizonyítási kötelezettsége van. Az eljárás megindítását követően tehát a bizonyítási kötelezettség „ugrál” a felek között.

4.2. Kimentés

A kimentés az *eljárás alá vont oldalán* jelenik meg, relevanciája azonban csak akkor van, amennyiben a kérelmező valószínűsítési kötelezettségének eleget tett, tehát a kimentés szükségessége a kérelmező valószínűsítési kötelezettségének teljesítését feltételezi. A fentiek valószínűsítése esetén az eljárás alá vontat terheli annak – vagylagos – *bizonyítása*, hogy 1) a jogsérelmet szenvedett fél által valószínűsített körülmények nem álltak fenn, avagy 2) az egyenlő bánásmód követelményét megtartotta, illetve 3) az adott jogviszony tekintetében nem volt köteles megtartani [Ebktv. 19. § (2) bekezdés]. Ez azonban már a tényleges bizonyítást (a bizonyosság magasabb fokát) jelenti, amely *a valószínűsítéshez képest súlyosabb kötelezettség*.

Az Ebktv. alapvetően háromfajta kimentési okot különböztet meg: (1) általános kimentési okok, (2) speciális kimentési okok, amelyek egyes területekre vonatkoznak és (3) előnyben részesítés.⁴⁶ A kimentési szabályok részletes ismertetésétől el kell tekinteni, de azt fontos megjegyezni, hogy a zaklatás miatt megindult eljárásokban az eljárás alá vont kimentését az EBH ritkán fogadja el. Ennek oka a zaklatás fogalmi meghatározása, hiszen ha az adott magatartás eredményeként megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszégyenítő vagy támadó környezet alakul ki, anélkül is megállapítható a munkáltató felelőssége, hogy ennek létrehozása célja lett volna. A jogalkotó megköveteli a munkáltatóktól, hogy minden szükséges intézkedést tegyenek a munkahelyi zaklatások megelőzésére, felismerésük esetén pedig megfelelő eszközökkel *fellépjenek* ellene.

⁴⁶ A kimentési okok szabályrendszeréről részletesen lásd GYULAVÁRI – KÁDÁR 2009, 118–132. pp.

5. Összevetés a büntetőeljárás alapelveivel

Az EBH eljárásában a fent kifejtett osztott bizonyítás elve merőben eltér a büntetőeljárás több alapelvétől, s mindez lényegesen meghatározza a két eljárás lefolytatását. Az *ártatlanság vélelme* s a bizonyítási teher a büntetőeljárás olyan megkerülhetetlen elvei, amelyek a bizonyítási eljárás teljes folyamatát alapjaiban határozzák meg. A büntetőeljárásról szóló törvény alapvető szinten fekteti le, hogy *senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg* (Be. 7. §). Az ártatlanság vélelméből következik, hogy a terhelt bűnösségének a *bizonyítása a vádló feladata*, a bizonyítási kötelezettség a terheltre nem hárítható át. Csak a terhelt ártatlanságát lehet vélelmezni, a bűnösségét bizonyítani kell. A bizonyítás eredménytelensége, s a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére [Be. 4. § (2) bekezdés]. A büntetőjogi felelősség alapja csak a bizonyosság lehet, a terhelt ártatlanságát viszont elég valószínűsíteni. A büntetőeljárásról szóló törvény arra kötelezi a hatóságokat, hogy ha a bűnösség csupán valószínű, az ártatlanságot vélelmezze, és az eljárást szüntesse meg, illetőleg a bíróság a vádlottat mentse fel.⁴⁷

Ez a vélelem az EBH eljárásában fordítva jelenik meg. A valószínűsítés az eljárás alá vont felelőssége mellett szól, s az ő feladata annak bizonyítása, hogy a vele szemben előterjesztett kérelem nem alapos. Amennyiben az eljárás alá vont nem tudja cáfolni a kérelmező által előadottakat és kimentése sem sikeres, az EBH döntését a kérelmező által felsorakoztatott tényekre fogja alapozni. Általános eljárásjogi követelmény, hogy aki állít valamit, azt neki kell bizonyítania, büntetőeljárásban pedig a vád bizonyítása a vádlót (az ügyészt, a magánvádlót illetőleg pótmagánvádlót) terheli [Be. 4. § (1) bekezdés]. *Az EBH előtti eljárás kezdetén az „aki állít, az bizonyít” elv tehát nem érvényesül*, a kérelmező valószínűsítési kötelezettsége a bizonyítási kötelezettségnél jóval enyhébb. A kimentési szabályok pedig jelentősen korlátozzák az eljárás alá vont bizonyítási cselekményeit.

VI. A jogsértés megállapítása és a felelősség

A bizonyítás lefolytatását követően – figyelemmel az ügyintézési határidőre – az *EBH három módon dönthet*: a kérelmet elutasíthatja, a jogsértést megállapíthatja, vagy az eljárás alatt a felek között létrejött egyezséget jóváhagyhatja. A vizsgált közel kétszáz ügy mindösszesen 10%-ában (20 esetben) végződött az eljárás jogsértés megállapításával. Fontos azonban itt is megjegyezni, hogy az EBH minden esetben csak a munkáltató (intézmény) felelősségét vizsgálhatja, annak intézkedéseit és rendelkezéseit az egyenlő bánásmód követelményével összefüggésben.

Az Ebktv. 17/A. §-a határozza meg a jogsértés esetén alkalmazható jogkövetkezmények körét és a kiszabásuk során értékelendő körülményeket, amellet, hogy e szankciók

⁴⁷ CSÉKA ERVIN: *Az ártatlanság vélelme*. In: Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Károlyi Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: *A büntetőeljárás jog alapvonalai* I. Bába Kiadó, Szeged 2006. 80. p.

együttesen is alkalmazhatóak.⁴⁸ E jogkövetkezmények lényegesen súlyosabbak, mint a büntetőjog legenyhébb szankciói, ami véleményem szerint elgondolkodtató. Ugyanis a fent kifejtett átfedések miatt lehetséges, hogy *egyazon magatartás két – jogkövetkezményében és lefolytatásában is – merőben eltérő eljárás tárgya is lehet.*

1. A felelősséget megalapozó magatartás: aktív és passzív jelleg

A tényállási elemek vizsgálatakor kifejtettem, hogy a *diszkriminatív zaklatás* magatartása aktív és passzív módon is megnyilvánulhat. Az EBH álláspontja szerint munkahelyi vezetőként tisztában kell mindenkinek azzal lennie, hogy felelősséggel tartozik az egyenlő bánásmód követelményének biztosításáért, mivel az általa tanúsított magatartás közvetlenül befolyásolja az irányítása alatt dolgozók munkahelyi körülményeit, munkafeltételeit, a munkahelyi légkört. Egy olyan környezet, amelyben maga a vezető közeledik bizalmasan ellenkező nemű kollégája felé, alkalmas arra, hogy az érintett vonatkozásában megalázó, vagy megszegyenítő környezetet hozzon létre. Ilyen esetekben *aktív magatartás* alapozza meg a felelősséget. A munkáltatói jogkör gyakorlója a passzív szereplője egy zaklatásnak azzal, hogy az ő felelőssége hatékony védelmet és segítséget biztosítani a felé panasszal forduló munkavállaló számára. Mivel *passzív magatartással* (mulasztással) is megvalósítható a tényállás, a munkáltató felelősségre vonható. Ilyenkor nem csak azt kell számításba venni, hogy milyen lépéseket tett a munkahelyi zaklatás megelőzése érdekében, hanem azt is, hogy mikor és milyen nyomásra tette mindezeket, illetőleg tehetett-e volna bármilyen további ésszerű lépést annak érdekében, hogy a sérelmezett cselekmény megszűnjön, a sérelem mindkét fél számára megnyugtató módon rendezésre kerüljön.

A *büntetőjogi* terminológia szerint a *mulasztás* a „cselekvési lehetőség és képesség ellenére valaminek a kötelességgel ellenszeművé”.⁴⁹ Szubjektív oldala tehát a cselekvési képesség és lehetőség, objektív oldala pedig a cselekvési kötelezettség, amely kötelezettség tipikusan jogszabályon alapul. *A zaklatás bűncselekménye viszont passzív magatartással nem valósulhat meg, a háborgatás fogalmilag minden aktív magatartást feltételez, s csak azon természetes személy büntetőjogi felelőssége állapítható meg, aki az adott aktív magatartást ténylegesen kifejtette.*

2. Objektív és szubjektív felelősség

A felelősség körében ki kell emelni még az igazgatási és büntetőjogi felelősség különbségét, miszerint *az EBH objektív felelősséget vizsgál, míg a büntetőjogi felelősség min-*

⁴⁸ Az EBH elrendelheti a jogsértő állapot megszüntetését, megtilthatja a jogsértő magatartás jövőbeni tanúsítását, elrendelheti a jogerős határozatának nyilvános közzétételét, bírságot szabhat ki és külön törvényben meghatározott egyéb jogkövetkezményt alkalmazhat. E jogkövetkezményeket az eset összes körülményére, így különösen a sérelmet szenvedettek körére, a jogsértéssel okozott hátrány visszafordíthatóságára, a jogsértő állapot időtartamára, a jogsértő magatartás ismétlődésére és gyakoriságára, a jogsértést elkövető gazdasági súlyára, a jogsértést elkövető eljárást segítő, együttműködő magatartására tekintettel kell meghatározni.

⁴⁹ NAGY 2010, 109. p.

dig szubjektív, az elkövető tudattartalmának a bizonyítás körében – különösen a célzatos tekintetében – kiemelt jelentősége van. Az *egyenes szándékot* a tényállásba foglalt célzatos követelik meg, mivel célzatos bűncselekmény csak úgy követhető el, ha az elkövető magatartása következményeit kívánja.

Az EBH egyik döntésében megfogalmazta, „hogy a zaklatás nem feltétlenül szándékos magatartás, ezért arra irányuló szándék hiányában is megállapítható. A bepanaszolt zaklató magatartása mögött meghúzódó szándék irreleváns a jogsértés megállapításának viszonylatában”. A tréfás formába öltött kijelentések, illetőleg bántó szándék nélküli megfontolatlan megjegyzések is alkalmasak lehetnek arra, hogy mások emberi méltóságát sértsék. A diszkriminatív zaklatás vizsgálatakor az elkövető tudattartalmának csak annyiban van jelentősége, hogy a sértő környezet kialakítása célként jelent-e meg. Az EBH mindig objektív alapon vizsgálja a felelősséget, ennek során az „általában elvárhatóság” a központi mérce. Azt vizsgálja, hogy a munkáltató mindent megtett-e, ami adott helyzetben általában elvárható, annak érdekében, hogy a jogsérelmet szenvedett féllel szembeni zaklató magatartásokat megelőzze, illetve megtette-e a szükséges intézkedéseket annak elhárítására, megszüntetésére. Az jogsértő tudattartamának legfeljebb a szankció kiszabása körében van jelentősége, ezzel szemben a büntetőjogi zaklatás egyenes szándék (bizonyított-sága) hiányában nem állapítható meg, s az elkövetőt felelősség nem terheli.⁵⁰

A diszkriminatív és büntetőjogi zaklatás miatti felelősség különbségei az alábbi pontokban foglalhatóak össze:

1. Büntetőjogi zaklatás csak aktív magatartással valósulhat meg, míg a diszkriminatív zaklatás esetén, amennyiben a zaklató és az eljárás alá vont személye különbözik, a mulasztás is releváns, ami tágítja a jogsértő magatartások körét.
2. Az EBH csak objektív alapon vizsgálja a felelősséget, míg a büntetőeljárásban mindig szubjektív a felelősség, s az elkövető tudattartamának vizsgálata megkerülhetetlen.
3. Így a büntetőjogi zaklatás csak egyenes szándékkal valósítható meg, míg diszkriminatív zaklatás arra irányuló szándék hiányában is megállapítható.

3. Összegzés

Összegezve tehát, a diszkriminatív zaklatás miatti közigazgatási felelősséget megalapozó jogsértő magatartás eltérően nyilvánulhat meg. Ez alapján két esetkört kell megkülönböztetni: (1) a zaklató és a munkáltató személye megegyezik - ilyen esetben csak ak-

⁵⁰ Az EBH 611/2006. számú határozatában – amelyre a 385/5/2008. TT. sz. állásfoglalás is hivatkozik – kimondta, hogy a zaklatás megvalósulásának vizsgálatakor az EBH értékelésében jelentős súllyal esik latba az, hogy a bepanaszolt szándéka egyértelműen arra irányult-e, hogy a kérelmező körül ellenséges, megfélemlítő, támadó stb. környezet alakuljon ki. A bizonyítást tehát arra is le kell folytatni, hogy a magatartás egyrészt alkalmas volt-e az eredményre, másrészt pedig, hogy a jogsértőnek ez szándékában állt-e. A tényállás „célja vagy hatása” megszővegezéssel teszi lehetővé a felelősség széles körű megállapítását. Ez azt eredményezi, hogy amennyiben az adott magatartás objektíve alkalmas volt megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása, és bizonyítást nyer, hogy ez a hatás be is következett, a munkáltató éppúgy felelősségre vonható, mintha ez részéről eleve egy szándékos, célzatos magatartás lett volna. A felelősség ilyen eltérő „szintjeit” a szankciókiszabás során értékeli.

tív magatartással valósítható meg a tényállás; (2) a zaklató a munkáltató személyétől eltér - ebben az esetben a munkáltató felelősségét a passzív magatartása alapozza meg, de a tényleges zaklatónak valamilyen aktív magatartást szükségszerűen ki kell fejtenie.

A diszkriminatív és a büntetőjogi zaklatás miatt indult eljárások közötti leglényegesebb különbségek, amelyek a felelősség megállapítását is alapvetően befolyásolják, az alábbi pontokban foglalhatóak össze:

- Büntetőeljárásban a sértett személy és az elkövető is kizárólag természetes személy lehet, míg az EBH eljárásában a kérelmező és az eljárás alá vont lehet természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet is.
- A büntetőeljárás feltételeként meghatározott magánindítvány a kérelemmel ellentétben egy formaisághoz nem kötött sértetti jognyilatkozat, amely nem visszavonható.
- Büntetőeljárásban terhelt ártatlanságát vélelmezni kell, ezzel szemben az EBH eljárásában a vélelem az eljárás alá vont felelőssége mellett szól.
- Büntetőeljárásban a bizonyítás mindig a vádat terheli, az EBH eljárásában viszont az eljárás alá vontnak kell cáfolnia a kérelmező állításait, illetőleg neki kell bizonyítania a kimentését.
- Az EBH előtt a feleknek joga van bármikor egyezséget kötni, azonban büntetőeljárásban csak a közvetítői eljárás révén van hasonló lehetőség.

VII. Megkettőzött felelősség

Az anyagi jogi és eljárási szabályok összevetése után felmerül a kérdés: amennyiben a diszkriminatív zaklatás magatartása olyan magas fokú jogsérelmet valósít meg, amely már büntetőjogi felelősség megállapítását (is) magában hordozhatja, milyen eljárásjogi lehetőségek állnak a sérelmet szenvedett fél rendelkezésére. *Köteles-e az EBH tájékoztatni a kérelmezőt, amennyiben valószínűsíthető, hogy a zaklatás már bűncselekményi szinten valósult meg?* Amennyiben a kérelmező nem kíván büntetőeljárást kezdeményezni, „másodlagos jelleggel” lefolytathatja-e az EBH az eljárását? A korábban diszkriminatív zaklatás miatt megállapított közizgazgatási felelősség kizárja-e egy későbbi büntetőeljárás lefolytatását?

1. Párhuzamosan futó bírósági eljárás

Gyakoriak az olyan esetek, amikor a kérelmező már panaszában utal arra, hogy sérelmével korábban bírósághoz fordult, avagy ilyen szándéka is van. Az Ebtkv. hatásköri szabályai értelmében EBH nem vizsgálhatja a bíróságok és az ügyészség közhatalmi döntéseit és intézkedéseit. Ez alapvetően két dolgot jelent: egyrészt a bíróság által korábban megállapított történeti tényállás köti, másrészt bírósági eljárással párhuzamosan, ugyanazon jogvitában nem folytathat vizsgálatot, a bírósági eljárás befejeződéséig

saját eljárását fel kell függesztenie. Ennek azonban feltétele, hogy a bírósági eljárásban az egyenlő bánásmód követelményének megsértését is vizsgálják.

Külön ki kell emelni itt is, hogy amennyiben a zaklató és az eljárás alá vont személy nem egyezik, a munkáltatóval szembeni közigazgatási eljárástól függetlenül a kérelmezőnek joga van a tényleges zaklatóval szemben más jogi utat választani, tipikusan személyiségi jogi pert, avagy súlyos jogsérelmek esetén büntetőeljárást is. A hatóságok között ilyen esetekben is fontos a tájékoztatási kötelezettség teljesítése (megfelelő kommunikáció), azonban eljárásuk párhuzamosan lefolytatható.

2. A bizonyítékok felhasználása

Zaklatás bűncselekménye esetén a bizonyítás számos esetben nehézségekbe ütközik, s ezért kiemelt szerep jut olyan bizonyítási eszközöknek, mint a tanúvallomás, illetve a kép- és hangfelvétel. További kérdésként merült fel, hogy az EBH által beszerzett bizonyítékok miként használhatók fel egy későbbi büntetőeljárásban. A zaklató legtöbbször az EBH előtt csupán tanúként jelenik meg, de egy esetleges későbbi büntetőeljárásban már terheltként vizsgálják ugyanazon magatartását. Kérdéses tehát, hogy az igazgatási eljárásban tett tanúvallomása a vele szemben indított büntetőeljárásban bizonyító erővel bírhat-e. Generálisan is felmerül a kérdés, hogy a más hatóság által más eljárásban és eltérő szabályok alapján beszerzett bizonyítékok a büntetőeljárásban miként értékelhetők.

Figyelemmel a szabad bizonyítás alapelve⁵¹ és a más hatóságok által szabályszerűen beszerzett bizonyítékok felhasználására vonatkozó rendelkezésekre [Be. 76. § (2) bekezdés], álláspontom szerint az EBH által jogszerűen beszerzett bizonyítékok a büntetőeljárásban is felhasználhatóak. E bizonyítékok – melyek többségében tárgyalásokról készült jegyzőkönyvek, de az ügydöntő határozat is ide sorolható – okirati bizonyítékként⁵² lesznek felhasználhatók, mégpedig azért, hogy azokat a bíró tárgyaláson való felolvasással a büntetőtárgyalás anyagává teszi.

De mi a feltétele annak, hogy egy büntetőeljárásban a terhelt korábbi, az EBH előtt tett tanúvallomását felhasználják? Büntetőeljárásban a zaklató minden esetben terheltként vesz részt, s ez határozza meg joghelyzetét. Diszkriminatív zaklatás miatt indult eljárásban, amennyiben a munkáltató vagy az utasításadásra jogosult személy a zaklató, ő eljárás alá vont személyként vesz részt, s az Ebktv. és a Ket. ügyfélre vonatkozó rendelkezései szabályozzák jogait és kötelezettségeit. Ha azonban a zaklató és a munkáltató személye nem egyezik, az eljárás alá vont akkor is minden esetben csak a munkáltató lehet, s a zaklatót az EBH tárgyalásán tanúként idézik meg. Ebben az esetben fennáll a kérelmezőnek

⁵¹ Be. 78. § (1) A büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás. A törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevetését. (2) A bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje. (3) A bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. (4) Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.

⁵² Be. 116. § (1) Okirat az a bizonyítási eszköz, amely valamilyen tény, adat valóságának, esemény megtörténtének vagy nyilatkozat megítélésének bizonyítására készül, és arra alkalmas.

az a lehetősége, hogy a tényleges zaklatóval szemben más jogi utat válasszon, amely lehet büntetőeljárás is. Utóbbi esetben jelentős – a hatóság felvilágosítási kötelezettségét és a zaklató igazmondási kötelezettségét érintő – különbségekhez vezet, hogy a zaklató az EBH előtt előbb tanúként, majd később a nyomozó hatóság előtt terheltként jelenik meg. A terheltnek – a tanúkkal ellentétben – sem vallomástételi, sem igazmondási kötelezettsége nincsen.

Álláspontom szerint az EBH előtt tett *tanúvallomás büntetőeljárásban való felhasználhatóságát* az dönti el, hogy a tanút (későbbi terheltet) az EBH eljárásában figyelmeztették-e az önvádra kötelezés tilalmára. A Ket. 53. § (4) bekezdése tartalmazza a tanúvallomás relatív akadályait, amely alapján a tanúvallomás megtagadható, ha azzal a tanú saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. A Ket. 53. § (5) bekezdése értelmében erre a tanút figyelmeztetni kell, s a figyelmeztetés elmaradása esetén a tanúvallomás az eljárásban bizonyítékként nem használható fel. Büntetőeljárásban ez a tanúvallomás relatív akadályai között szerepel [Be. 82. § (1) bekezdés b) pont].

Összegezve tehát a zaklatónak az EBH előtt tanúként tett vallomása *két feltétellel* használható fel büntetőeljárásban: (1) a tanúvallomást a Ket. szabályainak megfelelően, törvényesen tették, tehát az egyéb figyelmeztetések mellett az önvádra kötelezés tilalmára vonatkozó hatósági figyelmeztetés is megtörtént, (2) az ilyen tanúvallomás büntetőeljárásban okirati bizonyítéknak minősül, s nem feleltethető meg az eleve büntetőeljárásban rögzített tanúvallomásnak.

Ugyanakkor figyelemmel kell lenni az Ebktv. 19. § (3) bekezdésére, melynek értelmében a diszkriminatív zaklatás bizonyítási szabályaira vonatkozó rendelkezések (valószínűsítés és kimentés) nem alkalmazhatóak a büntetőeljárásokban, illetve a szabálysértési eljárásokban. A törvény miniszteri indokolása szerint a bizonyítási kötelezettség telepítésének e szabályai nem vonatkoznak a büntetőeljárásokra és azokra az eljárásokra, amelyekben a tényállás feltárása valamely hatóság feladata, ebben a körben ugyanis a felek bizonyítási kötelezettségéről fogalmilag nem lehet szó. Ezzel a rendelkezéssel a jogalkotó meggátolta a két felelősségi forma bizonyítási szabályainak összemosódását a különböző eljárásokban.

3. Az EBH feljelentési kötelezettsége

Az EBH gyakorlata azt mutatja, hogy előfordulnak olyan esetek – tipikusan kiskorú veszélyeztetésével összefüggésben –, mikor a jogsértő magatartás olyan súlyos, hogy bűncselekmény gyanúja merül föl. A büntetőeljárásról szóló törvény a feljelentéssel összefüggésben lefekteti, hogy *a hatóság tagja köteles a hatáskörében tudomására jutott bűncselekményt – ha az elkövető ismert, annak megjelölésével – feljelenteni, s a feljelentéshez csatolni kell a bizonyítási eszközöket, ha ez nem lehetséges, a megőrzésükről kell gondoskodni* [Be. 171. § (2) bekezdés].

Zaklatás bűncselekménye esetén ez a főszabály nem alkalmazható. Az eljárési szabályok összevetése körében fejtettem ki, hogy a büntetőjogi zaklatás *magánindítványos* bűncselekmény, s így az eljárás megindítása a sértett akaratától függ, a feljelentést csak ő teheti meg [Be. 173. § (1) bekezdés]. A magánindítványhoz kötöttség jogpolitikai indokai – nevezetesen a sértett kímélete és az adott bűncselekmény jellege – felülírják a hatóságok feljelentés tételi kötelezettségét, s így a speciális szabály felülírja a generális

rendelkezést. Az EBH ilyen esetben annyit tehet, hogy tájékoztatja a sértett személyt arról, hogy joga van rendőrséghez fordulni és büntetőjogi felelősség megállapítását kezdeményezni. A magánindítvány és a kérelem körében kifejtettek tekintettel azonban azt is meg kell jegyezni, hogy a két nyilatkozat közötti átfedések miatt elképzelhető, hogy egy, az EBH-nál előterjesztett kérelem utóbb büntetőfeljelentésként is megállja a helyét.

VIII. Összegző gondolatok

Az Alaptörvény alapjogi katalógusában lefektetett, emberi méltósághoz való jogból eredő egyenlő bánásmód követelménye komplex jogi védelem alatt áll, melynek elengedhetetlen része az EBH tevékenysége. Olyan jogszabályi struktúra és jogvédelmi fórumrendszer ez, amelyben a jogalkotó a különböző jogágakban eltérő súlyú jogsérelmekkel szemben megfelelő eljárást és szankciórendszert biztosít. E rendszerben a büntetőjog és egy büntetőeljárás minden esetben az ultima ratio. Az Ebktv. által védelmezni kívánt érdekek a Btk.-ban lefektetett, számos különös részi tényállás jogi tárgyán keresztül jelennek meg. A diszkrimináció elleni védelem egyik eszköze a büntetőjog is, hiszen legsúlyosabb eseteit az állam büntetéssel fenyegeti: ide sorolhatók a népirtás (Btk. 142. §), a közösség tagja elleni erőszak (216. §), közösség elleni uszítás (332. §) tényállásai.⁵³

E tényállások kutatásában a teljes kép megismerése érdekében megkerülhetetlenek azok a nem büntetőjogi jogterületek, amelyek szabályozásában az adott tényállás szintén megjelenik. Különösen igaz ez akkor, ha a gyakorlatban a jogági elhatárolás nem minden esetben egyértelmű, s ezzel fennáll a megkettőzött felelősség kialakulásának lehetősége.

Tekintettel a diszkriminatív és a büntetőjogi zaklatás fogalomrendszere közötti számos elhatároló tényezőre, véleményem szerint van létjogosultsága a két felelősségi forma megkülönböztetésének. Miután a büntetőjogi tényállást párhuzamba állítottam a diszkriminatív zaklatás fogalomrendszerével, kimutathatóvá váltak a jogsérelem eltérő szintjei. Konzekvens joggyakorlat mellett a különbségtétel nem csupán célszerű, de szükségszerű is ahhoz, hogy az ultima ratio elve megfelelően érvényre tudjon jutni.

A vizsgálat eredményének összegzéseként megállapítható, hogy a zaklató magatartások elbírálásában a párhuzamos felelősség megkerülhető, mind az eljárási, mind pedig az anyagi jogi különbségekre tekintettel. *A diszkriminatív zaklatásnak hat olyan jellemzője van, amely a büntetőjogi zaklatásra nem vonatkozhat:*

1. Diszkriminatív zaklatás csak azon szervek illetőleg jogviszonyok tekintetében állapítható meg, amelyek az Ebktv. hatályra vonatkozó rendelkezései alapján kötelesek az egyenlő bánásmód követelményének megtartására.
2. Az EBH eljárásában mind a sérelmet szenvedett fél, mind a jogsértő lehet jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet is.
3. Diszkriminatív zaklatás csak alá-fölérendeltségi viszonyrendszerben valósítható meg.

⁵³ A releváns büntetőjogi tényállások antidiszkriminációs relevanciájáról részletesen ír KISS BARNABÁS: *A jog egyenlősége, az esélyegyenlőség joga. Az egyenjogúság problémája a magyar közjog fejlődésében.* Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2006. 137–148. pp.

4. Diszkriminatív zaklatás minden esetben kizárólag valamilyen védett tulajdonsággal összefüggésben valósulhat meg.
5. Diszkriminatív zaklatás aktív és passzív magatartással is megvalósítható.
6. A diszkriminatív zaklatás miatti felelősség objektív.

ZSUZSANNA MONORI

THE CRIMINAL AND DISCRIMINATIVE FORMS OF HARASSMENT: THE QUESTION OF DELIMITATION

(Summary)

The Criminal Code of Hungary has contained the criminal offence of harassment since 2008. Under Art. 222 of the current Criminal Code: *any person who engages in conduct intended to intimidate another person, to disturb the privacy of or to upset, or cause emotional distress to another person arbitrarily, or who is engaged in the pestering of another person on a regular basis, is guilty of a misdemeanour(...)*. So if the conduct fulfils the statutory elements of this (criminal) definition, it results in criminal liability.

However, in the Hungarian legal system there are two different types of harassment. Under Art. 10 of the Act CXXV of 2003 on Equal Treatment and the Promotion of Equal Opportunities, *harassment is a conduct violating human dignity related to the relevant person's characteristic as defined in Article 8, with the purpose of creating an intimidating, hostile, degrading, humiliating or offensive environment around a particular person, or effecting these*. Compliance with the obligations of equal treatment is supervised by a public administration body, called Equal Treatment Authority. This Authority investigates and assesses liability for the violation of equal treatment, following administrative rules.

But, as we can see, the criminal and the discriminative definition of harassment are quite alike. At the first sight, there are four similarities: (1) they both involve the violation of human dignity, as the right to privacy can be derived from human dignity; (2) they both can be realized with the same bothering conduct, which can have a sexual content; (3) in both definitions, intimidation appears as the result of the conduct, (4) discriminative and criminal harassment can also be committed in employment relationships.

So the main question is what will be the legal reaction if the very same conduct fulfils two different definitions. Where's the demarcation between these two definitions? In my opinion, distinguishing between these two statutory definitions and related procedural regimes is important in order to avoid the risk of duplicated liabilities. This paper aims at providing a comprehensive comparison of the two statutory definitions, and at clearly separating the criminal liability from the administrative liability for harassment.